

Foki Ibolya

„Egzaltált és lelkesedik a radikalizmusért...”

Tóth Ágoston, a magyar térképészet apostola Zalában, 1859-1867.

1859 tavaszán - kora nyarán izgatott beszélgetések folytak a Széchenyiek pölsökei uradalmának béresei, cselédei és egyéb majorsági alkalmazottai körében. Híre kelt, hogy hamarosan új ispán érkezik a birtokra, akinek személyéről vajmi keveset tudtak. Egyesek állították, hogy semmi különös, éppen olyan gazdatiszt, mint a többi, mások biztos forrásból tudni vélték, hogy tudós ember, mérnök, aki bizonyára csak „okoskodni” jön ide, s akadtak, akik ujjukat felemelve sejtelmesen figyelmeztettek: Vigyázat! Börtönviselt személy az illető! Igen, de akkor hogy alkalmazhatja őt a nagyságos gróf úr, kérdezték, akinek – mint tudjuk – ekkor már régóta a döblingi elmeagyógyintézet falai nyújtottak menedéket. Holott István gróf nagyon is jól tudta, hogy ki a titokzatos érkező, hiszen tisztartói révén mindenről értesült. S bizonyára nem véletlenül állapította meg, hogy Haynik – tudniillik a cenki jószágigazgató – „minden állást birtokomon egykori forradalmárokkal tölt meg.”¹

Nem hiába keltek tehát lábra mendemondák a rejtélyes idegennel kapcsolatban, aki nem volt más, mint az olmützi fogságából pár évvel korábban szabadult egykori honvédezredes, Tóth Ágoston. De mi vezérelte erre a vidékre az 1848-49-es csataterék hőseit, a zalai mártír, Csány László közeli ismerősét? Már nem volt éppen fiatalembernek mondható, hiszen az év október 28-án töltötte be a 47. életévét.²

Hamarosan kiderült róla, hogy a gróf cenki uradalmából érkezett, ahol szintén ispáni tisztséget töltött be.³ Olmützi raboskodása után ott lelt menedékre és kenyérkeresetre, s igazán hálás volt érte, hiszen a szabadságharc leverése után, amikor Ausztria Magyarországnak az osztrák birodal-

¹ Irmédi-Molnár László: Felsőszopori Tóth Ágoston honvédezredes, a XIX. századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése. Budapest, 1938. (Továbbiakban: Irmédi) 173. p.

² Született Marcaliban, 1812. október 28-án. Lásd: Új magyar életrajzi lexikon VI. Budapest, 2007. 820-821. p.

³ Balla János: Tóth Ágoston honvédezredes élete. In: Bak Antal (szerk.): Tóth Ágoston honvédezredes, a katona és térképész, 1812-1889. Budapest, 1987. (Továbbiakban: Balla) 35. p.

lomba való teljes beolvasztására törekedett, az 1848-as honvédeket, különösen pedig a magasabb tiszti fokozattal rendelkezőket, a császári királyi hatóságok – mint gyanús egyéneket – állandóan szemmel tartották, s nehezen jutottak bármiféle álláshoz. Szabadulása után vele is így jártak el: ekkor írtak egy róla szóló rendőrségi jelentésben, hogy „egzaltált és lelkesedik a radikalizmusért”.⁴ „Bűnlajstroma” elég hosszú volt. 1848 őszén kilépett a császári hadseregből és csatlakozott a honvédséghez.⁵ Itt kiváló alkalma nyílt a bécsi Katonai Mérnök Akadémián szerzett,⁶ s később, galíciai és bécsi katonai szolgálata idején a gyakorlatban is megerősített katonai szaktudása bizonyítására. Először Bem seregében, Erdélyben harcolt. Különösen Désnél tüntette ki magát, amelynek folytán Bem rábízta a kolozsvári kerület

⁴ Irmédi 169. p.

⁵ Irmédi 64-68. p.

⁶ Irmédi 31. p.

főparancsnokságát,⁷ majd hamarosan ezredessé léptette elő.⁸ (Itteni tartózkodása során került jó barátságba a zalai származású Csány Lászlóval, aki 1849 tavaszán erdélyi kormánybiztosi feladatokat látott el.) Később Beszterce, majd a Délvidék védelmében vett részt.

A katonáskodás mellett sokat foglalkozott térképészettel, ahol jól tudta kamatoztatni már gyermekkorában megmutatkozó kiváló rajzkészségét. Hosszabb ideig dolgozott a bécsi Katonai Földrajzi Intézetben, ahonnan sokszor küldték ki katonai terepfelvételre. Ügyesen rajzolt térképeivel már ekkor elismerést aratott.⁹

Erre a tudományára viszont Pölöskén nem

⁷ Süli Attila: Tóth Ágoston ezredes tevékenysége Erdélyben 1848-49-ben. *Hadtörténelmi Közlemények* 2012: 4. 932., 934. p.

⁸ Balla 20. p.

⁹ Ekkori térképészeti tevékenységéről lásd: Jankó Annamária: Tóth Ágoston, a térképész. *Hadtörténelmi Közlemények* 2012: 4. (Továbbiakban: Jankó) 913-919. p.; Irmédi 37-43., 50., 52. p.

volt szüksége. Itt inkább Cenken megalapozott gazdasági ismereteit hasznosíthatta, amelyeket igyekezett folyamatosan bővíteni. Ezért jártak el feleségével, Scharinger Emíliaával a Zalaegerszegen nemrég létrejött Gazdasági Egyesület előadásaira. Ekkor már 1860-at írtak,¹⁰ s az az év őszén a császár által kiadott Októberi Diploma viszonylag nagyobb szabadságot biztosított az országnak, amelynek folytán a társasági élet is megélénkült. Sorra keletkeztek a zalaihoz hasonló egyesületek, ahol persze a lázas hangulatban nem csak a gazdálkodás, hanem a közélet aktuális kérdéseit is megvitatták. Tóthék ezeken az előadásokon a zalai értelmiség színe-javával találkoztak, akiknek a közvetítésével végül a pusztaszentlászlói Oszterhueber rokonságnál gyakran vendégeskedő Deák Ferencsel is megismerkedtek. Ezután Deák és a család invitálására többször is felkeresték az itteni kúriát.¹¹

Időközben a Bach-kori önkényuralmi kormányzás tíz éves szünete után újjáalakult a megyei közgyűlés, amely politikailag teljesen 1848-as alapon állt, s igyekezett a fontosabb tisztségekbe volt honvédek helyezni. Így merült fel, hogy – tekintettel komoly térképészeti ismereteire – Tóth Ágoston is elvállalhatná a megyei mérnöki pozíciót. A volt honvédtiszt egyelőre bizonytalankodott: képes-e ő erre a nagy feladatra? Kétkedése önmagában Pusztaszentlászlóra a jó barátához, Deákhoz úzte, akitől megkapta a kellő bátorítást. A tisztújításkor pedig Oszterhueber József korteskedett mellette,¹² így 1861. február 6-án közfelkiáltással megyei mérnökké választották. Ő felelt a megye déli

¹⁰ Az egyesület hivatalosan 1861. március 5-én alakult meg, de már jóval ezt megelőzően is tartottak összejöveteleket. Vö. Kiss Zsuzsanna: A Zala Megyei Gazdasági Egyesület megszervezése a neoabszolutizmus korában. Korall 2003. szeptember 109-110. p.; Zala megye. (Főispán: gróf Batthyány Imre) In: Bátorfi Lajos (szerk.): Adatok Zala megye történetéhez IV. Nagykanizsa, 1877. 268. p.

¹¹ Irmédi 174-175. p.

¹² Irmédi 176-177. p.

részéért, míg társa Kecskeméthy Albert az északi területekért.¹³ Fizetése 1000 osztrák értékű forint volt egy évre, ami elég magasnak mondható, hiszen a megyei főügyész és a főorvos is ugyanannyit, egy járási főszolgabíró pedig 1200 forintot keresett.¹⁴ Megválasztása után pölöskei állását feladta, s Egerszegre költöztek.¹⁵

Új hivatala alaposan elhalmozta teendőivel. Mindemellett nagyon örült, hiszen ezáltal szinte hobbiként végzett, kedves elfoglaltságát űzhette. Először is közre kellett működni a megszünt császári, királyi hivatalok iratainak átvételére kiküldött bizottságok munkájában.¹⁶ Ez azért volt fontos, mert az iratok magukban foglalták azokat a megyei utakra, hidakra, épületekre vonatkozó dokumentumokat is, amelyek műszaki fenntartásáért ezután Tóth Ágoston és mérnöktársa feleltek. Külön feladatot képezett a Horvátországtól Zala megyéhez ekkor visszacsatolt Muraközben található megyei létesítmények állapotának felmérése. Tóth Ágoston részletes jelentést nyújtott be erről a megyei közgyűléshez, s javaslatokat is tett a teendőkre nézve. A jelentésben az utak mellett többek között a csáktornyai magtárról, a szerdahelyi vámházról, s a perlaki sóházzal és selyemgyárról is hallunk.¹⁷ A megye megbízásából több hidat is tervezett – ezek egyike volt például a Miklavec és Ferketinéc közötti Mura-híd¹⁸ –, pontos tervrajzai ellen sosem merült fel kifogás. A Mura folyó áradásaival különösen sok gondot okozott az idő tájt a környékbeli birtokosoknak, akiknek a földjét az egyik oldalon

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár. Zala Megyei Levéltár. (Továbbiakban: MNL ZML) Zala Vármegye Bizottmányának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek. (Továbbiakban: Közgy. jkv.) 1861. február 6.: 5.

¹⁴ MNL ZML Közgy. jkv. 1861. február 6.: 64.

¹⁵ Irmédi 178. p.

¹⁶ MNL ZML Közgy. jkv. 1861. február 6.: 7., 12.,; 1861. március 5.: 120.

¹⁷ MNL ZML Zala Vármegye Bizottmányának iratai. Közgyűlési iratok. (Továbbiakban: Közgy. ir.) 1861. június 3.: 1196.

¹⁸ MNL ZML Közgy. ir. 1861. június 3.: 1173.

mindig elhordta, a másik oldalon, az Esterházy-birtok partjainál pedig letette. A gazdák emiatt többször panaszkodtak a megyénél, amely végül elhatározta a főként Szemenyénél kritikus partszakasz szabályozását. A tervek elkészítésével Tóth Ágostont bízta meg. A mérnök nagy lendülettel fogott neki az igazán kihívást jelentő feladatnak, s az általa készített térképen berajzolta a korábbi térképeken feltüntetett egymástól eltérő folyómedreket is. A megye jóváhagyása után megkezdődtek a tényleges munkálatok.¹⁹ Az új meder átvágásánál azonban már nem lehetett ott, mivel a magyar országgyűlés 1861 augusztusában bekövetkezett feloszlását követően a megyei tisztikaroknak 1861 végén le kellett mondaniuk.

Magyarország kormányzatában 1862-től egy provizórikus időszak következett, amikor a megyei közgyűlések újból szüneteltek, s választás helyett ismét a birodalmi eszme iránt lojális tisztségviselőket neveztek ki. Az 1861-ben alkotmányosan megválasztott s nagyrészt 1848-as múlttal rendelkező tisztségviselőket félreállították, de többségük nem is akart együttműködni a bár enyhébb formában visszatérő, de lényegi vonásait megőrző abszolutisztikus rendszerrel. Tóth Ágoston is így döntött, pedig ekkor már ott feküdt asztalán a Mura és Dráva folyókról rajzolt 19 darab térkép, amely feltehetően a további szabályozási munkálatokat szolgálta volna.²⁰ A következő évtől családjával együtt ismét kenyér nélkül maradt, de mint oly sokszor, most sem adta fel. Tuboly Mihály, a szintén leköszönt 1861-es vármegyei főjegyző segítette hozzá, hogy Salomváron kibéreljen egy 500 holdas birtokot, s ebből próbáljanak megélni. Újjáépítette a gazdaságot, amelyben a gabona- és szőlőtermelés mellett különösen a juhtenyésztéssel foglalkozott

¹⁹ MNL ZML Közgy. jkv. 1861. május 1.: 731.; Irmédi 180-181. p.

²⁰ MNL ZML Zala vármegye 1861. évi alkotmányos tisztségviselőinek a levéltárban elhelyezett hivatalos iratai gyűjteménye.

sokat.²¹ Emellett arra is maradt ideje, hogy a korabeli zalai lapokba gazdasági szakcikket írjon, s a térképrajzolással sem hagyott fenn, amint azt a megye levéltárában a mai napig őrzött, 1863-ban készített gyönyörű, színes, kéziratos térkép, a Cserta szabályozási terv bizonyítja.²²

Az 1863. évi nagy szárazság, amikor az egész országot aszály sújtotta, neki is óriási károkat okozott, s bár a következő év jobb volt, erősen elvette a kedvét a gazdálkodástól, hogy a napi megélhetésükhöz szükségeseket csak igen keserves munkával sikerült előteremteni. Ezért örült meg nagyon, amikor 1865-től kezdődően lehetősége nyílt a Keszthelyen ekkor megnyitott Országos Gazdászati és Erdészeti Tanintézetben a földműves iskola hallgatóit tanítani. (Az állás elnyerését részben a régi barátnak, Deáknak köszönhette.) A volt '48-as honvédtiszt tevékenységét azonban sokan nem nézték itt jó szemmel, többek között az intézmény igazgatója, Péterffy József sem. Péterffy rengeteg kellemetlenséget okozott neki, de Deákra való tekintettel meghagyták állásában.²³ Az újabb változás 1867-ben a kiegyezés megkötésével jött el életébe. Feleségével ők is felutaztak a király megkoronázására,²⁴ amit egyúttal rokonlátogatással is összekötöttek. Ekkor tette fel neki a kérdést a Közmunka és Közlekedési Minisztériumban dolgozó egyik befolyásos családtag, hogy elvállalná-e ott a főmérnöki állást. Már csak azért is rá gondoltak, mert tudták, hogy a topográfia nagy rajongója, s a minisztériumon belül önálló topográfiai osztályt terveztek létrehozni. Tóth Ágoston az állást természetesen elfogadta. „Meg voltam lepve, s igen megörültem, hiszen a topográfia volt tulajdonképpen szakmám, és meg voltam győződve arról, hogy sehol másutt nem tudom úgy helyemet megállni, mint éppen ebben” –

²¹ Irmédi 182., 184-185. p.

²² MNL ZML Térképtár T 122

²³ Balla 36-37. p.

²⁴ 1867. június 8-án történt.

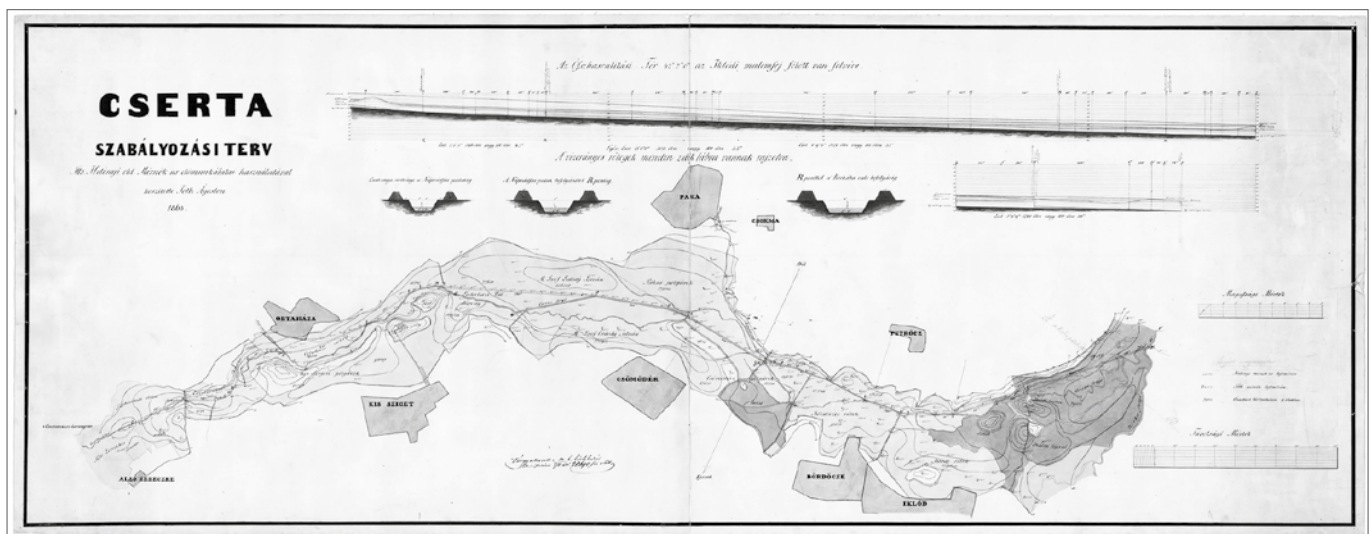

írta visszaemlékezéseiben.²⁵ Ezt követően hamarosan el is költöztek Keszthelyről. Zalába többé nem tért vissza, de Deákkal annak haláláig hú barátságot ápolt.

1868-tól ő lett a minisztériumon belül a Topográfiai Osztály vezetője, 1870-től pedig a Pesti Tudományegyetemen térképészeti tantárgyakat tanított. A minisztériumból hamarosan külföldi tanulmányútra küldték, ahol német és francia térképészeti intézeteket látogatott meg. 1871-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett, 1872-ben kezdeményezésére megalakult a Magyar Földrajzi Társaság.²⁶ Mindamellet, hogy külföldi kongresszusokon, kiállításokon vett részt, a gyakorlati térképfelvételi munkálatoktól sem szakadt el. Sokat tett a szintvonalas ábrázolás és a domborzattérképezés meghonosításáért. Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy szakmai körökben a mai napig is az „önálló magyar térképészet apostola”-ként emlegetik.

Nyugdíjas éveit az ausztriai Gmundenben és Grazban töltötte, ahol sok barát megfordult vendégszerető házukban. Sokat olvasott, főként filozófiai és természettudományi műveket, s ekkor már volt ideje visszatérni egy másik régi hobbijához, a festészethez, szobrászathoz is. Egész karakterét jól jellemzi, hogy még 70 éves korában is órákat vett szobormintázásból. Többek között Deák Ferencről is készített egy szobrot, amelyet özvegye 1891-ben Zala megyének adományozott.²⁷ Élete utolsó percéig aktív szellemi életet élt, nem múlt el nap, hogy ne végzett volna valamilyen alkotó tevékenységet. Hirtelen halállal, 1889. június 6-án hunyt el Grazban, sírja Sopronban, a Szent Mihály templom mögött elterülő régi temetőben található.

1986. október 1-jétől nevét viseli a Magyar Honvédség Tóth Ágoston Térképészeti és Katonaföldrajzi Intézete. Zalában emlékét egyelőre csak a fennmaradt levéltári iratok őrzik.

²⁵ Irmédi 192-193. p.

²⁶ Jankó 924-925. p.

²⁷ MNL ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek. 1891. május 4.: 130.